

Tehniline kirjeldus

Väikeost „Noorte õigusrikkumiste ennetamise kommunikatsioonistrateegia“

Väikeostu tulemusena peab valmima kommunikatsioonistrateegia projektile „Noorte õigusrikkujate retsidiivsuse vähendamine“ (edaspidi Noorte TAT).

1. Ajakava

Hankelepingu täitmise lõpptähtaeg on 3 kuud alates lepingu sõlmimisest. Tegevuste elluviimise täpsustatud ajakava lepitakse poolte poolt eraldi kokku.

2. Hankelepingu eeldatav maksumus

Hankelepingu eeldatav maksumus on kuni 12 500 eurot koos kõikide maksudega.

3. Strateegia eesmärk

Kriminaalpoliitika põhialused 2030¹ sõnastab prioriteedina: „Lapsed ja noored ei satu kriminaaljustiitsüsteemi vaatevälja, noorte õigusrikkumised vähenevad ning tagatakse noorte õigusrikkujate eakohane kohtlemine“. Prioriteedi eesmärgi saavutamiseks viiakse Euroopa Liidu Sotsiaalfond+ projektiga „Noorte õigusrikkujate retsidiivsuse vähendamine“² (edaspidi Noorte TAT) 2023-2029. aastal ellu tegevusi, mis jaotuvad nelja suuremasse valdkonda:

1. iseseisvumise ja õiguskuulekuse toetamine kogukonnas;
2. tööturule sisenemise toetamine;
3. ühiskonda naasmise toetamine vanglateenistuses;
4. kriminaaljustiitsüsteemi arendamine.

Tegevuste elluviimist toetavad uuringud, analüüsid ja kommunikatsioon, sh teavitustegevused³.

Kommunikatsioonistrateegiat on vaja, et teavitustegevused oleksid läbi mõeldud, planeeritud, sihtrühmale sobivalt esitatud ning pakuks 2023-2029. aastateks visiooni, kuidas sõnumiga kõikide sihtrühmadeni jõuda.

Teavitustegevuste planeerimisel tuleb arvestada noorte erinevat tausta. Noori õigusrikkujaid võib nende tausta tõttu pidada erivajadustega noorteks, st on risk, et neid võidakse sildistada ja marginaliseerida ning neil on spetsiifilised takistused, mis raskendavad nende toimetulekut (vt lisaks „Tauformatsioon“).

Teavitustegevusega peab jõudma Noorte TAT peamise sihtrühmani, kelleks on 14-29- aastased õigusrikkumistaustaga noored ja nende lähedased, teenuseosutajad, vanglateenistuse, prokuratuuri, kohtute, politsei, kohalike omavalitsuste jt riigiasutuste töötajad, kes oma töös puutuvad kokku õigusrikkumistaustaga noortega.

4. Teavitustegevuse eesmärgid ja sõnumid

Teavitustegevuste eesmärk on saada ühes suunas tegutsema kõik Noorte TAT sihtrühmad ja luua ühiskondlik arusaam, et alaealiste ja noorte õigusrikkumisi tuleb ennetada ja neile reageerida õigel ajal

¹ Kätesaadaval: <https://www.riigiteataja.ee/akt/313112020006>

² Toetuse andmise tingimused (TAT tingimused) on kätesaadaval: <https://www.just.ee/noorte-oigusrikkujate-retsidiivsuse-vahendamine>

³ Teavitustegevuste all on mõeldud kõiki teabevahetuse ja nähtavusega seotud tegevusi, sh konverentse, seminare, kampaniaid, meediat, veebisaite, sotsiaalmeediat, teavitusmaterjale ja- vahendeid jne

ja sobivalt. See suurendab tõenäosust, et väheneb alaealiste ja noorte kuritegevus ja korduvad rikkumised, ning tekib kogukonna tugi alaealiste ja noorte käitumise muutmiseks.

Teavitustegevuste eesmärk on:

- 4.1. Luua ühiskonnas soodne foon alaealiste ja noorte õigusrikkujate ühiskonda sulandamiseks ning märgistamisest hoidumiseks. See toetab uut lähenemist, et alaealiste ja noorte puhul tuleks nende karistamise asemel leida sobivamad lahendused edasiste õigusrikkumiste ärahoidmiseks;
- 4.2. Pakkuda kõnepinda Noorte TAT elluviidavatele tegevustele, mis aitavad ennetada alaealiste ja noorte õigusrikkumisi pöörates mh tähelepanu noortega töötavate spetsialistide koolitamise vajalikkusele;
- 4.3. Aidata murda „paneme nad vangi“ mõtlemist ja asendada see „vangistus ei ole lahendus“ mõtlemisega, mis teadvustab noore traumasid ja vajadusi ning võimalust eluga edasi liikumiseks nii, et see ei riivaks kannatanute ja nende pereliikmete õiglustunnet;
- 4.4. Maandada Noorte TAT eesmärkidest ja tegevustest tulenevaid kommunikatsiooniriske.

Teavitustegevuste sõnum peab olema:

- keeleliselt lihtne ja selge;
- taktitundeline ja lugupidav;
- positiivne ja julgustav;
- kannatanutega arvestav (kasutatav sõnum ja selle edastamise viis ei tohi kellelegi tekitada uuesti ohvriks langemise tunnet);
- inimesi ühendav, st ei tohi tekitada nn meie-nemad vastandamist.

Teavitustegevuste tulemusena:

- on õigusrikkumistaustaga noored ja nende lähedased teadlikumad pakutavatest abisaamise võimalustest;
- on õigusrikkumistaustaga noortega töötavad spetsialistid teadlikumad, kuidas toetada õigusrikkumistaustaga noori nende iseseisvumisel, toimetulekul ning tööturule või õppetegevusse jõudmisel ja seal püsimisel;
- tekib ühiskondlik arusaam sellest, kui oluline on õigel ajal ja viisil alaealiste ja noorte õigusrikkumistesse sekkuda, et sekkumine ei ole pelgalt politsei või lastekaitse, vaid ka lapsevanemate, töö- ja hariduselu võrgustiku ja laiemalt terve kogukonna ülesanne, ning et ühiskond peaks õigusrikkumistele reageerima viisil, mis soodustab noortes vastutuse võtmist oma tegude eest ja tekkinud kahjude heastamist.

5. Strateegia koostamine

Hankelepinguga seoses on pakkuja ülesanne:

- 5.1. strateegia koostamiseks vajaliku sisendi kogumine ja selleks koostöökohtumiste korraldamine (nt seminarid, töötoad). Kaasama peab Noorte TAT projekti meeskonda ja teisi osapooli, kes saavad anda strateegia koostamiseks olulist sisendit;
- 5.2. saadud sisendi pinnalt selge ja praktilise strateegia koostamine, mis:
  - kirjeldab kommunikatsiooni eesmärgid ja põhimõtted;
  - kirjeldab vähemalt ühte juhtmõtet või –sõnumit, mis on kooskõlas kommunikatsiooni eesmärgiga ja mida saab kasutada Noorte TAT avakonverentsil (sügis/talv 2024);
  - on aluseks iga-aastaste kommunikatsiooniplaanide koostamisel ja elluviimisel kuni aastani 2029;
  - kirjeldab sihtrühmad ja nendele suunatud teavitustegevused, sh võimalikud üritused ja tegevused, vajalikud vahendid ja materjalid sihtrühmadeni jõudmiseks;
  - annab ülevaate strateegia elluviimisest (sh osapooled/vastutajad, töökorraldus, tegevuste ajastamine);

- strateegia oodatavate tulemuste ja mõju kirjeldus ning hindamise põhimõtted.
- 5.3. enne tööde üleandmist-vastuvõtmist tutvustama strateegiat Tellijale. Tellijal on õigus teha Pakkujale ettepanekuid strateegia muutmiseks või täiendamiseks.

6. Taustinformatsioon

Noorte TAT tegevuste eesmärk on toetada õigusrikkumistaustaga noorte osalemist ühiskonnaelus ja aidata neid õiguskuulekusele hoides ära edasisi õigusrikkumisi. Noorte TAT sekkumistega pööratakse tähelepanu ühiskonna suhtumise muutmisele sihtrühma noorte suhtes ning toetatakse mitmekesisuse edendamist tööturul.

Noorte õigusrikkujate arv

Seisuga 31.12.2023 oli Eesti vanglates kokku 1820 kinnipeetavat, neist 89 olid naised. Eesti emakeelega vangide osakaal on 41% ning vene emakeelega 56%. Vaadates süüdimõistetud vangide vanuselist jaotust, siis 2023. aasta lõpu seisuga oli kuni 29aastaseid vange oli 279. Kriminaalhooldusel oli vanuses 14—29 kokku arvel 711 noort, sh alaealisi 91 ja vanuses 18—21 oli noori 150. Vanglate kaupa on andmed leitavad <https://vanglateenistus.ee/meist/uudised-ja-arvud/kinnipeetavate-ulevaade> ja iga aastased ülevaated <https://vanglateenistus.ee/meist/uudised-ja-arvud/aasta-ulevaated>.

Noored õigusrikkujad kui spetsiifiline sihtrühm

Noorte TAT tegevustes on eritähelpanu pööratud õigusrikkumistaustaga noorte spetsiifilistele takistustele, mis mõjutavad toimetulekut. Õigusrikkujate toimetulekut mõjutavad eelkõige eluaseme olemasolu ja kvaliteet, haridus, koolitus ja tööhõive, tervis, narkootikumide ja alkoholi tarbimine, sissetulek, sotsiaaltoetused ja võlad, lapsed ja pere, suhtumine, mõtteviis ja käitumine.⁴ Probleemiks loetakse ka kehva vaimset tervist.⁵ Samuti puuduvad neil tihti toetavad sotsiaalsed suhted ja igapäevaelu korraldamise oskused. Noortel õigusrikkujatel esineb korraka mitmeid lahendamist vajavaid muresid.

Kõige rohkem on vanglas põhiharidusega noori, järgnevad kutseharidusega, keskkaridusega, põhiharidusega ja lihtsustatud õppekavaga põhiharidusega. Õigusrikkujatest ligikaudu poole räägivad emakeelena vene keelt. Puudub täpsem statistika, kui suure osa noortest õigusrikkujatest moodustavad puuetega inimesed. Lisaks pööratakse Noorte TATiga eritähelpanu vanglas viibivate alaealistele, noortele emadele, kes kasvatavad vanglas kuni 3-aastast last või noortele lapsevanematele.

Teavitustegevustes ja Noorte TAT tegevustes tuleb arvestada eri sihtrühmade (nt vene keelt kõnelevate noorte) enimkasutatavate infokanalitega. Noorte TAT tegevustes osalemine peab olema tagatud sõltumata inimese soost, rahvusest, keelest, haridusest, rassist, etnilisest päritolust, usutunnistusest või muust veendumusest, varalisest ja sotsiaalsest seisundist, tervisest, puudest, seksuaalsest sättumusest või muude asjaolude tõttu.

Ligipääsetavus infole ja kommunikatsioonile tuleb tagada nelja peamise puudeliigiga (nägemis-, kuulmis-, liikumis- ja intellektipuu) inimestele. Teavitustekstid ja pildid ei tohi sisaldada soostereotüüpe (nt soo, vanuse, rahvuse, puude jm põhjal), sildistamist ega eelarvamusi.

Noored õigusrikkujad kriminaaljustiitsüsteemis

Sellel, kuidas kriminaaljustiitsüsteem kohtleb kannatanuid ja õigusrikkujaid, võib olla väga suur mõju nende edasisele elukäigule. Liigne kokkupuude õiguskaitseasutustega, ebaefektiivne sekkumine, vale ettevalmistusega spetsialistid või hiline reageerimine väärle käitumisele võib suurendada uute õigusrikkumiste toimepanemise tõenäosust, põhjustada taasohvrustumist või kõrvalejäämist sotsiaal- või haridussüsteemist. Rangete karistuste asemel noore positiivsele arengule ja karistuse asemel mõjusamatele meetmetele pühendumine suurendab aga tõenäosust, et noorest õigusrikkujast sirgub õiguskuulekas täiskasvanu.

⁴ NOMS (2004). The National Reducing Re-offending Delivery Plan.

⁵ Williams *et al.* (2012a). Accommodation, homelessness and reoffending of prisoners: Results from the Surveying Prisoner Crime Reduction (SPCR) survey, Ministry of Justice Research Summary 3/12: <https://www.gov.uk/government/publications/accommodation-homelessness-and-reoffending-of-prisoners>

Eesti õigussüsteemis kehtib alates 1. jaanuarist 2018 alaealiste erikohtlemise põhimõte, kus olulisel kohal on vastutuse võtmine toimepandud tegude eest ja õigusrikkumistele reageerimine vastavalt alaealise riskidele ja vajadustele. Seadused võimaldavad erikohtlemist kuni 21-aastaste noorte puhul, ent alaealisega sarnasest noorest ja tema vajadustest kantud lähenemisest on Noorte TAT tegevusi laiendatud kuni 29-aastaste noortele. Selleks, et poliiticate elluviimist praktikas paremini tagada, on oluline, et spetsialistidel, teenusepakkujatel, praktikutel ja poliitikakujundajatel, oleksid tööks asjakohased väärtused, teadmised, oskused ja tööpraktikad. Spetsialistidel peavad olema oskused ja teadmised kohelda kriminaaljustiitsüsteemi sattunud alaealisi ja noori nende eale, arengule ja vajadustele vastavalt.

Süütegude lahendamisel on peamine eesmärk ära hoida noore edasised õigusrikkumised. Eestis on erinevaid meetmeid, mida kasutakse alaealiste ja noorte õigusrikkumistele ja konfliktidele reageerimisel, et edasist riskikäitumist ennetada. Noorte puhul tuleb kasutada arengust lähtuvaid ja kasvatuslikke mõjutusvahendeid, sh kaaluda enne karistuse määramist muud mõjutusvahendite võimalusi. Kui süüteoga on tekitatud kahju, tuleb noorele pakkuda selle heastamise võimalust. Oma tegudega aitab tavapärasest karistusekesksest lähenemisest paremini silmitsi seista taastav õigus, mille lähtekohaks on õigusrikkumise osapoolte kaasamine, hinnanguvaba ärakuulamine ja juhitud protsessi kaudu võimaliku kokkuleppeni jõudmine. Kahju heastamine näitab õigusrikkuja head tahet ja loob seose teo ja selle tagajärje vahel.

Laste ja noorte eraldamist ja asutusse paigutamist peetakse üldjuhul halvaks lahenduseks, kuna see võimendab ühiskonnast eraldumist. Samas, kinnised asutused iseenesest pole välistatud, kuid sellega kaasnevad omad võimalused ja riskid. Selleks, et töö kinnises asutuses oleks tulemuslik, tuleb luua sotsiaalseks õppimiseks turvaline, paindlik ja toetav keskkond. Sellele lisaks tuleb rakendada kognitiivse käitumisteraapia programme, teha tööd perega ning tagada asutusest väljumisel noorele toimiv kogukondlik tugi.